

Referat wygłoszony w dniu 26 maja 2025 r. na posiedzeniu Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie

dr Mateusz M. Kłagisz

Uniwersytet: Jagielloński w Krakowie

Wydział Filologiczny

Instytut Orientalistyki

e-mail: mateusz.klagisz@uj.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0807-3290>

Pasztuńska landa: Z badań nad ustnym charakterem gatunku

Badania Milmana Parry'ego (1902–1935), kontynuowane przez Alberta B. Lorda (1912–1991), miały fundamentalne znaczenie dla zrozumienia mechanizmów powstawania i przekazu literatury ludowej, zwłaszcza tradycji ustnej. Parry, analizując *Iliadę* i *Odyseję*, wykazał, że ich struktura to wynik ustnego przekazu i wykorzystania formuł – powtarzalnych fraz lub schematów, które ułatwiały zapamiętywanie, jak i improwizację. Lord rozwinął tę teorię, opisując, jak jugosłowiańscy śpiewacy ludowi – guslarze – układali swoje opowieści w czasie rzeczywistym wykonania, wykorzystując do tego formuły i narracyjne motywy. Ich badania dowiodły, że tradycja ludowa opiera się na dynamicznym procesie, w którym śpiewacy nie recenzują stałego tekstu, lecz odtwarzają i przekształcają go na żywo, dostosowując tak do kontekstu, jak i odbiorców. Późniejsze analizy rozmaitych dzieł z kręgu kultur europejskich, np. staroangielski poemat *Beowulf*, czy pozaeuropejskich, np. sumeryjski utwór *Gilgamesz*, ujawniły zaś, że podobne mechanizmy dają się dostrzec w różnych kulturach świata. Pojawia się zatem pytanie, czy i kultura pasztuńska, która z powodzeniem wyzyskiwała (i wciąż wyzyskuje) dla swych potrzeb słowo mówione, posługuje się analogicznymi mechanizmami kompozycyjnymi w postaci sformalizowanych środków narracyjnych. W poszukiwaniu odpowiedzi na tak postawione pytanie za materiał badawczy posłuży nam landa – miniaturowa, lapidarna, zrytmizowana wypowiedź zamknięta w dwudziestu dwóch sylabach.

Literatura (wybór):

- Atāyi, M. I. (1357/1978) *Də paštani qabilo istilāhi qāmus*, Kābul: Də Pašto Ceṛəno Naṛiwāl Markaz.
- Benwā, A. (1337/1958) *Landəy*, Kābul: b.w.
- Czekanowska, A. (1981) *Kultury muzyczne Azji*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Darmesteter, J. (1895) *Selected Essays of James Darmesteter*, Boston-New York: Houghton, Mifflin and company.
- Gierasimowa, A., Girs, G. F. (1963) *Litieratura Afganistana: Kratkij oczerk*, Moskwa: Izdatel'stvo wostocznój literatury.
- Girs, G. F. (1984) *Istoriczeskije piesni pusztnow*, Moskwa: Izdatiel'stvo Nauka.
- Griswold, E. (2014) *I am the beggar of the world: Landays from contemporary Afghanistan*, New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Hewādmal, Z. (1379/2000) *Də pašto adabiyāto tārix*, Pešawar: Dāniš Xaparundawiya Țoləna.
- Kuczkiewicz-Fraś, A. (2010) 'The beloved and the lover – love in classical Urdu ghazal' w: *Cracow Indological Studies* 12, s. 199–221.
- Kuczkiewicz-Fraś, A. (2014) 'Główne topoty w klasycznej poezji urdu i ich kulturowe uwarunkowania' w: *Studia Litteraria Universitatis Iagiellonicae Cracoviensis* 9(2), s. 151–165.
- Lāyeq, S. (1363/1984) *Pašto landəy*, Kābul: Də Afġānistān Ulumi Akāđimi.
- Lord, A. B. (2010) *Pieśniarz i jego opowieść*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Majrouh, S. B. (2010) *Songs of love and war: Afghan women's poetry*, New York: Other Press.
- Manalay, M. (1384/2005) 'Landay: še'r-e mardomi-ye pašto' w: *Irānnāme. Mağalle-ye taqiqāt-e irānšenāsi* 22(1–2), s. 117–129.
- Mir-Šāhi, M. (1383/2004) *Še'r-e zanān-e Afqānestān*, Tehrān: Šahāb-e Sāqeb.
- Pstrusińska, J. (1973) 'Poetic forms in Afghan Poetry' w: *Folia Orientalia* 13, s. 233–256.
- Rahim-Elhām, M. (1379/2000) *Landəyhā*, Kābul: Idāri-ye Kitābxānahā-ye Siyār Arik.
- Ruhi, M. S. (1384/2005) *Də pašto adabiyāto tārix*, Pešawar: Dāniš Xaparundawiya Țoləna.
- Rypka, J. (red.) (1970), *Historia literatury perskiej i tadżyckiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Weddeck, H. E. (1946) 'Some Notes of Afghan Poetry' w: *Books Abroad* 20(2), s. 142–147.
- Widmark, A. (2011) *Voices at the Borders, Prose on the Margins: Exploring the Contemporary Pashto Short Story in a Context of War and Crisis*, Uppsala: Uppsala Universitet.
- Żerańska-Kominek, S. (1998) *Opowieść o Szalonej Harman i Aszyku zakochanym w Księżycu*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.